

layısıyla meşhur olmuştur. Mâide sûresinin 118. âyetinin sonundaki “el-azîzü'l-hakîm” terkiibini “el-gafûru'r-rahîm” diye okuması itirazlara yol açmış (Yâkût, XVII, 173), ayrıca bazı şâz kıraatleri namazda okumaya devam etmesi üzerine Irak şeyhülkurrâsı Ebû Bekir İbn Mücâhid durumu Vezir İbn Mukle'ye bildirmişti (İbn Şenebûz'un okuduğu şâz kıraatler için bk. Ebû Şâme, s. 190-191; İbn Hallikân, III, 427; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 549-552). İbn Mukle'nin 1 Rebîülâhîr 323'te (10 Mart 935) hapse attığı İbn Şenebûz, bir hafta sonra içlerinde Ebû Bekir İbn Mücâhid'in de bulunduğu bir heyet önünde yapılan sorgulaması sırasında (İbn Hallikân, III, 426) önce yaptığı işi savunarak veziri ve İbn Mücâhid'i tahkir edici sözler söyledi, tahsil için Bağdat dışına çıkmadıklarını belirterek orada bulunanları cehaletle suçladı. Fakat İbn Mukle'nin emriyle kamçılanmaya başlanınca bundan böyle şâz kıraatleri okumayacağına dair söz verip tövbe etti; durum bir tutanakla tesbit edilerek orada bulunanlar tarafından imzalandı. Buna göre İbn Şenebûz, Hz. Osman'ın Mushaf'ına muhalefet etmesi halinde kanının emîrül-mü'minîne helâl olacağını beyan etmiştir. İbn Mukle, İbn Şenebûz'un serbest bırakılıp evine gönderilmesi halinde halkın saldırısına uğrayabileceği şeklindeki uyarıyı dikkate alarak onu geceleyin gizlice Medâin'e gönderdi (İbn Hallikân, III, 428); Basra'ya gönderildiği de söylenmiştir (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 552). Öte yandan pek çok kişi İbn Şenebûz'a zulmedildiğini düşünmüş, gerek onun gerekse İbn Miksem'in okuyuşlarının mesnedi bulunduğunu ileri sürmüştür (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, VIII, 65). İbnü'l-Enbârî ve diğer bazı müellifler ise İbn Şenebûz'un kıraatleri için reddiyeler yazmışlardır (Yâkût, XVII, 168). Ebû Saîd es-Sîrâfî, onun dil ve ilimde yetersiz kabul edildiğini söyledikten sonra dindar, ancak saf bir kişi olduğunu iddia etmiştir (a.g.e., a.y.). Ebû Şâme, İbn Şenebûz'un resm-i hatta aykırı olan kıraatini doğru bulmamakla birlikte kendisine reva görülen muameleyi de onaylamamıştır. Zehebî de onun re'yi ve ictihadi yüzünden kınanıp cezalandırıldığını belirtmiş, ictihadda hata yapmanın normal karşılanması gerektiğine işaret etmiştir. Zehebî ayrıca Muhammed b. Yûsuf el-Hâfız'dan naklen, İbn Şenebûz'un kendisine gelen talebelere Ebû Bekir İbn Mücâhid'den okuyup okumadıklarını sorduğunu ve ondan okuyanlara ders vermediğini zikretmiştir (*Târîhu'l-İslâm*, s. 235). Ahmed b.

Muhammed el-Kastallânî'ye göre ise şâz kıraatleri okuyanlar kendi haline bırakılmamalı, İbn Şenebûz'un cezalandırıldığı gibi bu konudaki alışkanlıklarını sürdürmelerde cezalandırılmalıdır.

İbn Şenebûz 3 Safer 328'de (19 Kasım 939) Bağdat'ta vefat etti. Ebû Bekir es-Sûlî ve İbnü'n-Nedîm onun hapiste öldüğünü yazmışlardır. Ebû Amr ed-Dânî *et-Teyşîr*'inde, Ahvâzi ve diğer bazı müellifler kıraate dair eserlerinde İbn Şenebûz'un rivayetlerine güvenmiş, Zehebî onu “şeyhülmukriîn, sika, sadûk, emin” gibi ifadelerle nitelendirmiştir. İbn Şenebûz'un kaynaklarda *Kitâbü Mâ hâlefe fihî İbn Keşîr Ebâ 'Amr, Kırá'atü 'Alî, İhtilâfû'l-kurrâ*, *Şevâzzü'l-kırâ'at* ve *Kitâbü İnfirâdâtih* adlı eserleri zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sûlî, *Ahbârü'r-Râzi-Billâh ve'l-Müttaki-Lilâh* (nşr. J. Heywarth Dunne), Beyrut 1403/1983, s. 62-63, 84-85, 139; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 154-157; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Besâ'ir ve'z-zehâ'ir* (nşr. Vedâd el-Kâdî), Beyrut 1408/1988, VIII, 65-66; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 280-281; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 461; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XIII, 392-393; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVII, 18, 167-173; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 211; Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-veciz*, s. 186-192; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 426-428; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 321-330*, s. 233-235; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 264-266; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), II, 546-553; Safedî, *el-Vâfi*, II, 37-38; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 52-56; a.mlf., *en-Neşr*, I, 122-123; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât* (nşr. Âmir es-Seyyid Osman - Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1392/1972, I, 74; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 313-314; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 34-35; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 328-329; R. Paret, “İbn Şhanabûdh”, *El²* (İng.), III, 935-936; Ali Ekber Ziyâi, “İbn Şenebûz”, *DMBİ*, IV, 88-89.

TAYYAR ALTİKULAÇ

İBN ŞEREF el-KAYREVÂNÎ

(ابن شرف القيرواني)

Ebû Abdillâh Muhammed b. (Ebû) Saîd b. Ahmed b. Şeref el-Cüzâmî el-Kayrevânî (ö. 460/1067)

Kâtip, şair, edip ve tenkitçi.

390 (1000) yılında Kayrevan'da doğdu. Yemen'den Şam'a göç eden Cüzâm kabilesine mensuptur. Kuzey Afrika'nın fetihine katılan ailesi daha sonra Kayrevan'a yerleşmişti. İbn Şeref ilk tahsilini Kayrevan'da yaptı. Ebû İmrân el-Fâsî ile Ebû'l-Hasan el-Kâbisî'den fıkıh okudu; Ebû İshak el-Husri ile Muhammed b. Ca'fer el-Kazzâz gibi âlimlerden başta dil ve ede-

biyat olmak üzere çeşitli konularda ders aldı. İfrîkiye Emîri Muiz b. Bâdis dinî ilimler, şiir, dil ve edebiyat alanlarında kendini çok iyi yetiştiren, ayrıca zekâsı, kabiliyeti ve sağlam karakteriyle dikkat çeken İbn Şeref'i himayesine aldı. İbn Şeref, bu sırada Divân-ı İnşâ reisi Ali b. Ebû'r-Ricâl ile İbn Reşîk el-Kayrevânî ve Muhammed b. Habîb el-Kalânîsî gibi edip ve âlimlerle tanıştı (*Resâ'ilü'l-intikâd*, neşredenin girişi, s. 9). Bir ilim, kültür ve sanat merkezi olan Kayrevan'da bulunması onu daha çok okuma ve araştırmaya sevketti. Emîr Muiz b. Bâdis'in İbn Şeref'in yanı sıra İbn Reşîk'e de iltifat etmesi iki âlim arasında zıtlaşma ve hicivleşmeye yol açtı. Ancak İbn Şeref ve İbn Reşîk'in aralarındaki rekabeti yansıtan risâleleri günümüze ulaşmamıştır.

İbn Şeref, Muiz b. Bâdis'le beraber Mehdiye'ye, ardından da Sicilya'ya gitti. İbn Reşîk, Muiz b. Bâdis'in himayesine girmeden önce İbn Şeref'le dostça yazıştıklarını, İbn Şeref'in Sicilya'ya geçmesinden sonra aralarındaki rekabetin tekrar dostluğa dönüştüğünü söylemektedir. İbn Şeref'in Sicilya'dan İbn Reşîk'e yazdığı mektupta kendisini özlediğini belirterek Sicilya'ya gelmesini istemesi de bunu doğrulamaktadır. İbn Reşîk mektubu alınca Sicilya'ya gitti; iki dost burada bir süre kaldıktan sonra İbn Şeref Endülü's'e dönmeyi teklif ettiyse de İbn Reşîk Sicilya'da kalmak istediğini bir şiirle kendisine bildirdi. Bunun üzerine tek başına Endülü's'e dönen İbn Şeref çeşitli şehirlere doluşmasının ardından İşbiliye'ye (Sevilla) yerleşti ve 1 Muharrem 460'ta (11 Kasım 1067) burada vefat etti. Oğlu Ebû'l-Fazl Ca'fer de edip ve şairdi.

İbn Şeref V. (XI.) yüzyılda Kayrevan'ın en güçlü edip, şair ve tenkitçisi olarak kabul edilir. İbn Reşîk ile birbirlerini övücü sözleri de bulunmakta, özellikle İbn Reşîk'in İbn Şeref'in şairliğinden ve şiirlerinden övgüyle söz ettiği görülmektedir (*Ünmü-zecü'z-zamân*, s. 340). Ancak İbn Fazlullah el-Ömerî, aralarındaki rekabeti dikkate alarak İbn Şeref'in meziyetlerinin İbn Reşîk'in söylediklerinden çok daha fazla olabileceğine işaret etmiştir (*Divân*, neşredeninin girişi, s. 25-26). Kayrevan, Sicilya ve Endülü's'te divan kâtipliği yapan İbn Şeref edebî bir üslûpla kaleme aldığı eserlerinde secili ifadelerle yer vermişse de dili akıcıdır (Mustafa Abdülvâhid, s. 20). Onun şiirlerinin çoğunu medih, gazel, mersiye, tasvir, fahr, zühd ve itâb türü şiirleri oluşturur. Az sayıda hicivleri de vardır. Kayrevan'dan ayrıldıktan sonra bu şehre her

zaman hasret duymuş, onun için mersiye-ler ve özlem şiirleri nazmetmiştir. Ayrıca Muiz b. Bâdîs'in beğenisini kazanan lugaz şiirleri de yazmıştır.

Eserlerinden geniş bir kültüre sahip olduğu anlaşılan İbn Şeref nesirde daha çok makâme türünü benimsemiş, bu tür yazılarında Bedüzzaman el-Hemedânî ile Harîrî'de olduğu gibi toplumsal konular üzerinde durmuştur. Aynı zamanda iyi bir edebiyat eleştirmeni olan İbn Şeref'e göre tenkit bir ilim değil bir zevk ve kabiliyettir (*Resâ'ilü'l-intikâd*, s. 38). Nesirde daha çok anlama önem verirken şiir tenkidinde lafız, mâna, vezinle ilgili birtakım esasları dikkate almış, bunlar için bazı ilkelere ortaya koymaya çalışmıştır.

Eserleri. 1. *Dîvân*. İbn Şeref'in beş büyük ciltten meydana geldiği rivayet edilen divanı günümüze ulaşmamıştır. Hasan Zikrî Hasan'ın çeşitli eserlerde bulunan şiirlerini bir araya getirmek suretiyle oluşturduğu *Dîvân* (Kahire 1983) 600 beyitten ibarettir. Nâşir, alfabetik sıraya koyduğu şiirlerdeki yazım hatalarını düzeltmiş, bazı yerlerde açıklamalar yapmıştır. Abdülazîz el-Meymenî'nin, İbn Reşîk ve İbn Şeref'in şiirlerinden seçmeler yaparak *en-Nütef min şi'ri İbn Reşîk ve zemîlihî İbn Şeref* adıyla yayımladığı eserde (Kahire 1343) İbn Reşîk'in daha fazla şiiri bulunmaktadır. 2. *Resâ'ilü'l-intikâd fi naqdi's-şi'r ve ş-şu'arâ* (*Mesâ'ilü'l-intikâd*). İbn Şeref'in hayatının sonlarında Sicilya'da iken kaleme aldığı anlaşılan eser (*Resâ'ilü'l-intikâd*, s. 21), Ebû'r-Reyhân Salt b. Seken adını verdiği hayalî bir şahsa yazdığı edebî tenkide dair mektuplardan meydana gelmekte olup Bedüzzaman el-Hemedânî'nin *Maqâmât*'ına nazîre olarak telif edilmiştir. Eserde, Câhiliye devrinde ve İslâmî dönemde yaşanan elliden fazla şairin şiirlerinin mukayesesi ve eleştirisi yapılmıştır. *Resâ'ilü'l-intikâd*, ilk defa Tunus'ta bulunan bir nüshaya dayanılarak Hasan Hüsnî Abdülvehhâb tarafından neşredilmiş (*Mecelle-tü'l-Muktebes*, Dimaşk 1330, s. 40-100), bu neşir Selâhaddin el-Müneccid tarafından gözden geçirilip hataları düzeltilerek tekrar yayımlanmıştır (Beyrut 1404/1983). Eser, yanlışlıkla İbn Şeref'in diğer bir kitabının ismi olan *A'lâmü'l-ke'lâm* adıyla da neşredilmiştir (Kahire 1344). Bu yanlışlığa, söz konusu neşre esas olan *Resâ'ilü'l-intikâd* nüshası üzerine bu adın yazılmış olması sebep olmuştur (Mustafa Abdülvâhid, s. 26). Muhammed Kürd Ali'nin de yayımladığı eseri (*Resâ'ilü'l-bulegâ* içinde, Dimaşk 1365/1949, s. 302-344)

Charles Pellat Fransızca tercümesiyle birlikte *Questions de critique littéraire* adıyla neşretmiş (Cezayir 1953), Umberto Rizzitano ise eser ve müellif hakkında bir girişle birlikte *Resâ'ilü'l-intikâd*'i İtalyanca'ya çevirmiştir (bk. bibl.). Eserin aslının çok hacimli olup önemli kısmının günümüze ulaşmadığı belirtilmektedir (*Resâ'ilü'l-intikâd*, neşredenin girişi, s. 7-8). 3. *Ebkârü'l-efkâr*. Şibliye Emîri Mu'tazîd İbn Abbâd'a takdim edilen eser mev'iza, atasözü, kısa hikâye vb. seçme parçalarından oluşur (yazma nüshası için bk. *DMBİ*, IV, 83). İbn Şeref'in diğer eserleri de şunlardır: *A'lâmü'l-ke'lâm*, *Lümahu'l-mûlah*, *Maqâmât*, *Târîhu İbn Şeref* (a.g.e., IV, 83). Sâliha Muhammed Ali el-Hafâcî, *er-Rûhu'l-İslâmiyye fi şi'ri İbn Şeref* adıyla bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (1403, Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şeref el-Kayrevânî, *Dîvân* (nşr. Hasan Zikrî Hasan), Kahire 1983, neşredenin girişi, s. 19-32; a.mlf., *Resâ'ilü'l-intikâd* (nşr. Hasan Hüsnî Abdülvehhâb), Beyrut 1404/1983, neşredenin girişi, s. 5-18; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *Ümmüze-cü'z-zamân* (nşr. M. el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bekkûş), Tunus 1406/1986, s. 340-346; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XIX, 37-43; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 114; Safedî, *el-Vâfi*, III, 97; Hannâ el-Fâhürî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî fi'l-Mağrib*, Beyrut 1982, s. 109-130; Mustafa Abdülvâhid, *İbn Şeref el-Kayrevânî*, Mekke 1402/1982; M. Tâhâ el-Hâcîrî, *İbn Şeref el-Kayrevânî*, Beyrut 1983; Abduh Abdülazîz Kalkîle, *el-Belâtu'l-ede-bi li'l-Mu'iz b. Bâdîs*, Riyad 1983, s. 179-185, 884-888; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-ede-bi*, IV, 564-565; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naqdi'l-'Arabî 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1404/1983, s. 461-469; Umberto Rizzitano, "İbn Şaraf al-Qayrawani e la sua Risalah al-Intiqad", *RSO*, XXXI (1956), s. 51-72; Ch. Pellat, "İbn Şaraf al-Qayrawani", *EP* (İng.), III, 936-937; M. Ali Lisânî Fişârekî, "İbn Şeref Kayrevânî", *DMBİ*, IV, 81-84.

İBRAHİM SARMİŞ

KÂMİL YAŞAROĞLU

İBN ŞEREF el-MAKDİSÎ

(ابن شرف المقدسى)

Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. İbrâhîm b. Muhammed el-Makdisî (ö. 852/1448)

Şâfiî fakihî.

782'de (1380) Kudüs'te doğdu. Burada Kur'an-ı Kerim ve çeşitli ilimlere dair bazı temel eserleri ezberledi. Ebû'l-Hayr İbnü'l-Alâî'den hadis, Şehâbeddin İbnü'l-Hâim'den matematik ve ferâiz dersleri aldı. Şemseddin Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî, Şemseddin el-Kalkaşendî ve İbn Hacer el-Askalânî'nin derslerine

devam etti. Hocaları arasında özellikle matematik âlimi İbnü'l-Hâim'den çok faydalandı. Muhtemelen 814 (1411) yılından sonra çıktığı hac yolculuğundan dönüşünde ilim tahsili için Kahire'ye gitti. Kahire'de Velîyüddin el-İrâkî'nin torunlarının eğitimiyle ilgilendi. İrâkî'nin, Celâleddin Abdurrahman b. Ömer el-Bülkinî ve Şerefeddin İbnü'l-Küveyk gibi âlimlerin derslerine katıldı. Burada ve Dimaşk'ta Sâlihiyye Medresesi'nde ders verdi, hocası İbnü'l-Hâim'in matematikle ilgili eserlerini okuttu. Kudüs'e döndükten sonra öğretim faaliyetini sürdürdü ve 13 Rebîülâhîr 852 (16 Haziran 1448) tarihinde vefat etti. Başta matematik ve fıkıh olmak üzere ferâiz, fıkıh usulü, nahiv ve edebî ilimlerde bilgi sahibi olan İbn Şeref'in öğrencileri arasında İbn Hassân, İbn Ebû Şerîf, Bîkâî ve Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî gibi âlimler yer almaktadır. İbn Şeref'in Şâfiî fıkhiyle ilgili *Şerhu Behcetü'l-Hâvî* ve *Şerhu Tehzîbi't-Tenbîh* adlı eserleriyle İbnü'l-Hâim'in matematiğe dair *Miftâhu'l-hisâb*'ının ihtisarı olan *Esnânü'l-Miftâh*, *el-Tavzîh 'alâ Elfiyeti'l-Birmâvî* ve *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* adlı eserlerinin bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'l-Hâim, *el-Ma'âne fi 'ilmi'l-hisâbi'l-hevâ'i* (nşr. Huda'yir Abbâs Muhammed el-Münşidâvî), Bağdat 1988, s. 33; Sehvânî, *et-Tibrü'l-mesbûk fi zeyli's-Sülûk*, Kahire, ts., s. 236-237; a.mlf., *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, II, 284-286; Süyûtî, *Naẓmü'l-İkÿân*, Beyrut 1927, s. 92; Ebû'l-Yümne el-Uleymî, *el-Ünsü'l-celil bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Hatîl*, Kahire 1866, s. 521-522; Keşfü'z-zunûn, I, 492, 627; II, 1769; *İzâhu'l-meknûn*, I, 81; II, 79; Zirîklî, *el-A'lâm*, I, 302; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 256-257; Ca'fer Secâdî, "İbn Şeref", *DMBİ*, IV, 79-80; *el-Kâmüsü'l-İslâmî*, IV, 80; *Mu.Fs.*, III, 414.

İBN ŞEREFŞAH

(bk. HASAN b. ŞEREFŞAH).

İBN ŞEYBE

(ابن شيبه)

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Şeybe b. es-Salt es-Sedûsî eş-Şeybî (ö. 262/875)

Hadis hâfızı.

180 (796) veya 182'de (798) Basra'da doğdu. 200 (815) yılından sonra hadis öğrenmeye başladı. Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî, Affân b. Müslim, Yezîd b. Hârûn, Ravh b.